

***A bolgár ortodox
egyház
Magyarországon***

„Bolgár egyház”

2013

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
A bolgár ortodox egyház története, jellemzői	6
Bolgárok betelepődése Magyarországra.....	9
Az egyházközségek kialakulása	11
Szertartások, istentiszteletek, legjelentősebb egyházi ünnepek	16
Összegzés	21
Обобщение	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Felhasznált szakirodalom	23
Internetes hivatkozások	24

Szt. Cirill és Szt. Metód templom – Budapest

Bevezetés

„Тогава Исус пак им говорят, казвайки: Аз съм светлината на света;

който Ме следва няма да ходи в тъмнината, но ще има светлината на живота.”¹
/Йоан 8,12./

Dolgozatom célja, hogy átfogó képet mutassak a bolgár ortodox egyház magyarországi működéséről és a bolgár kisebbség életében való szerepéről. Mindemellett ismertetem az ortodox egyház kialakulásának legfontosabb eseményeit Bulgáriában, a magyarországi istentiszteletek rendjét, az egyházi szertartásokat és a bolgár pravoszlávok számára legfontosabb ünnepeket. Témaválasztásom oka, hogy szerettem volna mélyebben megismerni a bolgár kisebbség hétköznapi életét, amelyben jelentős szerepet játszott a templomba járás. Az egyház nem csak a közösség szellemi és vallási szükségleteit elégítette ki, hanem lehetőséget adott a magyarországi bolgároknak, hogy kapcsolatot építsenek, és tartsanak fent

¹ „Ismét szóla azért hozzájok Jézus, mondván: Én vagyok a világ világossága: aki engem követ, nem járhat a sötétségben, hanem övé lesz az életnek világossága.” /János 8,12./

egymás között. A budapesti Szent Cirill és Szent Metód templom a bolgár kisebbség összetartozásának szimbóluma, amely növeli a nemzeti önérzetüket.

Az első fejezetben meghatározom az ortodox szó jelentését, néhány mondatban megfogalmazom az ortodox kereszténység létrejöttének főbb állomásait. Hosszabban kitérek a bolgár ortodox egyház kialakulására, majd röviden jellemzem a mai bolgár egyház szervezetét. A továbbiakban bemutatom az ortodox templomok általános jellemzőit, különlegességeit.

A második fejezet a bolgárok magyarországi letelepedéséről szól. Részletezem, hogy mikor és hova, milyen okokból vándoroltak el a munkások Bulgáriából. A XV-XIX. század között leginkább a törökök hódítása indította el a bolgárok kirajzását, majd a XIX. század második felében, a felszabadulás után is jelentős számú bolgár gazdasági menekült hagyta el otthonát a világháború kirobbanása miatt. Kezdetben a bolgárkertészek csak dolgozni jártak Magyarországra, a tavasztól ősziig tartó időszakban dolgoztak, majd télre a keresetükkel hazautaztak az otthonukba. Ez idővel megváltozott, és családjaikkal tértek vissza hazánkba, leginkább a Csepel-szigetre és Zuglóba, ahol tartósan letelepedtek. A felsőzsolcai bolgárok az 1930-as évek során telepedtek át szintén gazdasági menekültekként.

A harmadik fejezetben részletesen leírom a bolgár intézmények létrejöttét Magyarországon. A bolgár iskola és egyházközségek létrehozásában jelentős szerepet játszott a Magyarországi Bolgárok Egyesülete, melynek megalakulása fontos lépésnek tekinthető. Természetesen a legnagyobb hangsúlyt az egyházi intézmények kapják. Források hiányában a pécsi Rilai Szent Iván-kápolnáról csak néhány mondatban teszek említést. A budapesti Szent Cirill és Szent Metód templom története, stílusa, megjelenése és látogatottsága meghatározó része ennek a fejezetnek. Mindemellett hosszabban taglalom a miskolci és felsőzsolcai bolgárok helyzetét, mivel volt szerencsém találkozni egy Miskolcon élő bolgár származású úrral, aki részletesen elmesélte a környékbeli bolgárok életkörülményeit, és egyházi szokásait. Miskolcon a bolgár iskola adott otthont a vasárnapi istentiszteleteknek, ezért az iskola bezárása után a hívek a Szentháromság templomba kezdtek el járni. Fontosnak tartottam, hogy ezt az ortodox templomot is bővebben bemutassam.

A negyedik, és egyben utolsó fejezetben az egyházi szertartásokra, az istentiszteletek menetére és a legjelentősebb ünnepekre helyeztem a hangsúlyt. Először a budapesti Szent Cirill és Szent Metód templom látogatottságát és ennek módját fejtem ki. Ismertetem, hogy

általában hogyan zajlottak a vasárnapi liturgiák a magyarországi bolgároknál. Röviden bemutatom az esküvői, majd a temetési szertartás egyházi szokásait. Végezetül az ünnepek következnek. A legnagyobb pravoszláv ünnep a Húsvét, amelynek egyházi szokásai jelentősek minden bolgár ortodox életében. A húsvét mellett még a karácsonyról, a vízkeresztről, Szt. Trifon vértanú napjáról, Szent-György napról és a Demeter napról is esik szó a dolgozatban.

A bolgár ortodox egyház története, jellemzői

Az ortodox kereszténység a kereszténység egyik fő irányzata. Az „ortodox” ógörög eredetű összetett szó, jelentése igaz hitű, helyesen gondolkodó, az ortodoxia pedig magát az igaz hitet jelenti. A pravoszláv szó az ortodox kifejezés szó szerinti szláv fordítása. Nincs köze a nép- és nyelvcsaládot jelölő szláv szóhoz. Sokan tévesen kizárólagosan a szlávok vallására gondolnak a pravoszláv szó hallatán, azonban a szó eredeti jelentése a szláv nyelvekben ortodoxot jelent, amely minden ortodox vallásra vonatkozik. Az ortodox és az ortodoxia kifejezések az ókeresztény időkre nyúlnak vissza. Gyakran szokták az ortodox kereszténységet „keleti kereszténységként” emlegetni, azonban ez téves megnevezés, mert az ortodox kereszténység csak az egyik ága a különböző keleti keresztény irányzatoknak, amelyek nem feltétlenül csak keleten vannak jelen.

A kereszténység az egykori Római Birodalomban született és terjedt el, a Milánói ediktum 313-ban engedélyezte a keresztények számára a szabad vallásgyakorlást. A Nyugatrómai Birodalom bukásakor a keleti és nyugati kereszténység el kezdett távolodni egymástól, majd 1054-ben, a nagy egyházszakadáskor elszakadtak egymástól. Az ortodox kereszténység a keleti kereszténységből kialakult egyik irányzat. Az ortodox egyházak nem

ismerik el a pápa központi irányítását, náluk területenként a pátriárkák állnak az egyház élén, de ők egymással a hierarchia azonos szintjén vannak.

A bolgár ortodox egyház 865-ben jött létre, mint a konstantinápolyi egyház autonóm része, székhelye Pliszka volt, vezetője érseki rangot töltött be. A liturgia nyelve kezdetben görög volt, majd 893-tól egyházi szláv. Nagy jelentőséggel bírnak az egyház kialakulásában a könyvmásoló iskolák: 886-tól 900-as évekig a Kliment Ohridszki által alapított ohridi (Охридска книжовна школа) és 893-910 között a preszlávi iskola (Преславска книжовна школа). Kliment Ohridszki egy a hét bolgár hittérítő szent közül (Седмочисленици), társai: Cirill (Кирил), Metód (Методий), Naum (Свети Наум), Gorazd (Горазд), Angelarij (Ангеларий) és Szava (Сава). Írásbeliséget és kereszténységet hirdettek. Szent Cirill és Metód létrehozta a glagolita ábécét, amely a cirill írásbeliség alapja. Az egyház Szimeon cár aranykorában, 919-től autokefál, vezetője már pátriárkai rangot kapott, ezt a konstantinápolyi egyház 927-ben ismerte el. A központot Pliszkából Preszlávba helyezték át. 1018-ban Bizánc elfoglalta Bulgária területét, és a bolgár egyház vezetőjét visszaminősítette érseki rangra. Az egyház székhelye ekkor Ohrid lett. A könyvmásoló iskolákra és munkásságukra nem volt hatással a hódítás. Miután Bulgária függetlenné vált, az Ohridi Érsekségtől függetlenül létrehozták 1186-ban a Tarnovói Érsekséget, melyet néhány évvel később keleti-katolikus egyházzá nyilvánítottak, majd 1235-ben újra az ortodox egyházhoz kapcsolták, és vezetője megszerezte a pátriárka méltóságot. Az Ohridi Érsekség megtartotta függetlenségét. 1393-ban a törökök elfoglalták Tarnovót, így az ottani pátriárkátus megszűnt, a konstantinápolyi egyház része lett. Az utolsó pátriárka Evtimij pátriárka volt, akit a törökök a tanítványaival együtt elűldöztek. Az Ohridi Érsekség egészen 1767-ig maradt fent egyedüli bolgár ortodox felekezetként, majd megszüntették, és a konstantinápolyi egyház alá rendelték. A XIX. század elején a bolgár papság és a kolostorok lázadoztak az egyház görög nyelvűsége miatt. A bolgár felszabadító mozgalmak egyik fő követelése az volt, hogy állítsák vissza az önálló bolgár egyházat. 1870-ben szultáni rendelettel újra létrehozták a bolgár egyházat, Bolgár Exarchátus néven, melynek központja Isztambul (Цариград) lett. Ezt sem a konstantinápolyi, sem más ortodox egyház nem ismerte el, erre csak 1945-ben került sor. Előtte, 1913-ban áthelyezték az egyház központját Szófiába. 1953-ban megint pátriárka az egyház feje, és a neve Bolgár Pátriárkátus.

A bolgár ortodox egyház 14 főegyházmegyéből áll, melyeknek élén érsek-metropolita foglal helyet, a szófiai érsek-metropolita egyben a mindenkori bolgár pátriárka. A 14

főegyházmegyéből 12 található a mai Bulgária területén, a másik kettő pedig külföldön helyezkedik el. Az egyik az Amerikai-Ausztráliai Főegyházmegye New York székhellyel, a másik pedig a Nyugat- és Közép-Európai Főegyházmegye berlini és budapesti székhellyel. A bolgár ortodox egyház vezetője 1971 óta Maxim pátriárka volt, aki rövid betegség után 2012. november 6-án 98 éves korában elhunyt. Utódját 2013 tavaszán a Szent Szinódus tagjai közül választják meg. Bulgáriában a 2002-es népszámlálási adatok szerint a lakosság kb.81%-a ortodox kereszténynek vallja magát.

Érdekes tény még az, hogy Bulgáriában csak azoknak a személyeknek van névnapjuk, amelyek valamilyen szent nevét vagy bibliai nevet vettek fel. Ezek a névnapok mindig a szentek ünnepeire esnek, például január 6. Jordan nap, május 6. Georgi nap, augusztus 15. Mária nap, virágvasárnapon mindenféle virágról elnevezett ember ünnepli a névnapját. Nem mindennap van névnap, de egy szent napján mindenki ünnepli a névnapját, akinek a neve annak a szentnek a nevéből származik.

Az ortodox templom sajátos stílust képvisel a templomépítészetben. Minden esetben keletelt, tehát a keresztelő kúttal ellátott, a nők számára fenntartott előcsarnok nyugat felé, a szentély pedig kelet felé néz. Az előcsarnokot korlát választja el, utána található a templom fő tere, ahol csak férfiak tartózkodhatnak. Ezen a helyen áll a püspöki trónus, az énekeseknek fenntartott kántorszék, ikonállványok, és – amelyik templomban van – a szószék. Az ortodox liturgiában tiltott a zenei kíséret, így a kórusnak jelentős szerep jut. A hajót az oltártól a templom legnagyobb díszének tartott, az 5. századtól létező ikonosztáz választja el, melynek mai, a mennyezetig érő formája a 14-15. században alakult ki. Az ikonfalon három ajtó nyílik az oltártérbe, a középső kétszárnyút királykapunak, a két oldalsót diakónusi ajtónak nevezik. A falakon bibliai jeleneteket, szenteket és az azok életét ábrázoló falfestményeket találunk. Ezek közül kiemelkedik Krisztus alakja, amely mindig háromszor jelenik meg a templomban: az egyik a főbejárat fölött mint tanító, az apszisban mint főpap, a kupola mennyezetén pedig mint világbíró. Az ikonosztáz mögött található az oltár, valamint az áldozat bemutatásához szükséges előkészületi tér. A királykapu egyik oldalán Krisztus, a másik oldalon pedig a templom védőszentjei helyezkednek el.

Bolgárok betelepítése Magyarországra

A bolgárok magyarországi jelenléte több évszázadra nyúlik vissza. A magyarországi bolgárok ősei a 14. század végétől több hullámban érkeztek az ország területére. A törökök hódítása, majd Bulgária elfoglalása indította el az első településhullámot. 1444-ben, a várnai csata után tovább folytatódott a bolgárok vándorlása az északi területek felé. A Dél-Magyarországon letelepedett katolikus bolgárok már 1366-ban és 1391-ben elmenekültek a törökök elől. A magyarországi török hódoltság megszűnése után, különösen az 1699-es karlócai békét követően a Habsburg és az Oszmán Birodalom között megélénkülő kereskedelmi kapcsolatokban a bolgár kereskedőknek is jelentős szerep jutott.

A 17. és 18. század fordulóján a bolgár vándorkertészek elsőként a bolgár Ljaszkovec községből indultak el külföldre, kezdetben Havasalföldre, Erdélybe, Moldvába, majd fokozatosan eljutottak a Habsburg Birodalom területére is. Magyarországra is rendszeresen jöttek dolgozni, és remekül használták fel kertészeti szakismeretüket. A Bánság a törökök kiűzése után a Kárpát-medence etnikailag legtarkább része lett. A 18. század közepe óta

katolikus bolgárok egy csoportja is élt ezen a területen. A bolgárok két hullámban érkeztek a Bánságba. Az első csoport 1738-ban települt be, a másik pedig 1741-ben. A két bánsági városban, Vingán és Ó-besenyőn tömegesen élnek bolgárok mind a mai napig. A Magyarországra betelepülő bolgárkertészeket több forrás is megemlíti. A bolgárok kertészeti működésére az 1860-as évek végén már van adatunk Fóttal kapcsolatban is. Az 1870-es években pedig már városellátó bolgárkertészek éltek Aradon, Esztergomban, Nagyszebenben, Temesváron, a szentesi határban, Budapest környékén a Duna mindkét oldalán, ahol mindenféle kerti terményt nagy mennyiségben termesztettek.

A XX. század első felében nagyobb számú bolgárkertész telepedett le Miskolcon és környékén, Felsőzsolcán is figyelemre méltó volt a bolgár betelepülők száma. Jelentős hatással volt a bolgárok szellemi életére a kertészcsoporthoz szezonális kétlakiséga, mivel a munkájuk Magyarországhoz kötötte őket, de a családjuk otthon, Bulgáriában élt. Emiatt a naptári évet két szakaszra bontották, az egyik szakasz a tavasztól ősziig tartó időszak, amikor a földeken dolgoztak. A másik pedig a tél, amikor munka híján hazatértek a fizetésükkel a családjukhoz. A tradíciók megtartása választás alapján érvényesült a köreikben. A szellemi örökségnek csak a legalapvetőbb, család és rokonság nélkül élő, dolgozó férfiközösségek szellemi igényeit kielégítő része érvényesült. Ez jellemezte a naptári ünnepeik és szokások megtartását is. Csak a jelentős ünnepeket tartották meg, amelyek magyarországi tartózkodásukra estek, a húsvétot, a György-napot (Гергьовден), a Péter-napot (Петровден), esetleg még a Demeter-napot (Димитровден). Számukra az ünneplés nem volt olyan fontos, mint az hogy dolgozzanak és pénzt keresnek, ebből következik, hogy csak azokat az ünnepeket tartották meg, és vélték jelentősnek, amelyek a munkával kapcsolatosak voltak. A vándormunkás naptárban két ünnep van, amely elhatárolja az időciklusokat. Az egyik a Demeter-nap az őszi-téli periódus kezdete, miután véget ért a gazdasági év Magyarországon, értékesítették a termékeket, megkapták a fizetésüket, befejeződött a kertész munkaév és a vándormunkások ajándékokkal felszerelve visszatértek családjaikhoz Bulgáriába. A másik a tavaszi Trifon-nap (Трифоновден, Szent Szőlőmetsző Trifon február 1.), ekkor újból útnak indultak Bulgáriából a vándormunkások Magyarországra, ez jelentette az új gazdasági év kezdetét. A két világháború közötti időszak a bolgárkertészek fokozott letelepülésének időszaka volt.

A letelepedéssel természetesen megváltozott a vándormunkások anyagi helyzete és életkörülményeik is. Egy idő után már családjaikkal tértek vissza Magyarországra, és itt

telepedtek le, kezdtek új életet. Az ideiglenes itt tartózkodóból tartósan letelepült lakos lett. A bolgár kertészhíreg képviselője a magyarországi bolgár közösség képviselőjévé vált, így alakult ki a bevándorló kertészársadalomból a mai bolgár kisebbség. A bevándorlók termelő tevékenysége, életmódja, a letelepedés fokozatai szerint az etnikai közösség formálódásának három szakaszát különböztetjük meg. Az első szakasz a kezdetektől fokozatosan felerősödve 1914-ig tartott. A századfordulótól a bulgáriai területekről különösen sok ember hagyta el hazáját. A kivándorlás a csúcspontját 1914-ben érte el. Ekkortól kezdődött meg az a formája a kirajzásnak, amikor a kertészek a feleségüket és gyermekeiket is magukkal hozták. A második fázis a második világháborút követő koalíciós időig terjed, ezt úgy jellemezhetnénk, hogy a társulások kertművelési módjából a családi művelés felé tartó átmenet, a kisebbségi létet fenntartó intézmények megteremtésének időszaka. A harmadik periódus napjainkig tart, ez az ingázás megszűnésének, a közösség állandósulásának és belső átalakulásának az időszaka.

Az egyházközségek kialakulása

A 20. század elején egyre több nagykereskedő és tehető gazda volt a bolgárok között, így a közösségi élet intézményesítésére is gondolhattak. 1914. július 27-én Lazar Ivanov és egy 17 főből álló bizottság elhatározta, hogy megalapítják a Magyarországi Bolgárok Egyesületét, 6 nap alatt 170 támogatót találtak. Ugyanebben az évben, augusztus 2-án hívták össze az alapító közgyűlést. A magyarországi bolgárság egyik jelentős központja Budapest volt, különösen a város déli határát jelentő Ferencváros, így az Egyesület is ezen a területen kezdte meg működését. Dimitar Dimitrov felajánlotta a Lónyai utcai lakását az egyesületnek, amelynek megalakulása jelentős változást hozott a Magyarországon élő bolgárkertészek, kereskedők, értelmiségiek és családok életében. Bázist teremtve számukra a hagyományápolás és közösségi élet folytatásához. Az alapítók tisztában voltak azzal, hogy érdekeik képviseletére csak egy olyan saját szervezet képes, amely az egyházi, az oktatási és kulturális intézményekkel együtt meg tudja őrizni a bolgárokat szokásaikkal, nyelvükkel, kultúrájukkal, vallásukkal együtt. 1916-ban megalapították az első bolgár egyházközséget a

kilencedik kerületi Lónyai utcában, amely egy magánlakásban berendezett kápolna volt. Még ebben évben az egyesület tagjai az egyik gyűlésen döntést hoztak arról, hogy létrehoznak egy alapot, amelynek bevételeiből bolgár iskolát és templomot építenek. Ezt követően külön terv is készült, amely egy épületegyüttesben álmolta meg a templomot, az iskolát és a kultúrházat. A bolgárok egyházi és oktatási intézmények létrehozásában és azok működtetésében nem szorultak rá a magyar állam gondoskodására. Főleg közadakozásból, részben a bolgár állam és társadalom támogatásából, valamint saját, eredményes gazdálkodásuk révén sikerült megőrizniük viszonylagos függetlenségüket. 1923-ban Miskolcon megnyitották a bolgár iskolát és a templomot. A 20. század első negyedében az intézmények már szűknek bizonyultak az egyre gyarapodó kisebbség számára. Ekkor kezdeményezte a Magyarországi Bolgárok Egyesülete az új iskola és templom építését. A célok megvalósításához Budapest 1930-ban telket ajándékozott a bolgároknak. Ezután 1931-ben kezdtek hozzá a Vágóhíd utcai templom építéséhez, amely egy év múlva el is készült. Az építkezés költségeit teljes egészében a magyarországi bolgárok fedezték. Az ortodox templom megépülésével a Középső-Ferencváros vált a bolgár kisebbség kulturális és szellemi központjává. Az egyházi ünnepeken és szertartásokon való részvétel, valamint az olyan események, mint a keresztelő, az esküvő, a temetés egyházi jellegük mellett egyidejűleg a közösség tagjai számára gyakori és rendszeres kapcsolattartást tettek és tesznek lehetővé. 1953-ban elkezdődött az adománygyűjtés egy bolgár művelődési ház felépítésére, amelyet 1957-ben meg is nyitottak, majd 1982-ben létrehoztak egy szállodarészt és egy éttermet. A Magyarországi Bolgárok Egyesületének művelődési otthonát (Културен дом) 1957-ben nyitották meg, és azóta folyamatosan szerveznek ott kulturális és hagyományőrző programokat, tudományos konferenciákat. Mindemellett minden évben megünneplik a hagyományos bolgár ünnepeket. A sokéves munkáért már több díjjal is jutalmazták az egyesületet.

A Magyarországi Bolgár Ortodox Egyház két egyházközségből áll: a budapesti Szt. Cirill és Szt. Metód Egyházközségből és a pécsi Rilai Szent Iván Egyházközségből. Mindkét egyházközség a Nyugat- és Közép-európai Bolgár Ortodox Egyházmegye egyházi joghatósága alá tartozik. Alapszabályának megfelelően a Magyarországi Bolgár Ortodox Egyház fő célja: a bolgár ortodox hit terjesztése és megőrzése, a bolgár kisebbség identitás megőrzésének elősegítése, és a hívők vallási igényeinek teljes körű kielégítése az érvényes ortodoxvallási kánonok szerint.) A pécsi Rilai Szent Iván-kápolna egy 48 m²-es, két helyiségből álló lakás, amelyet Nedtvich Andor, Pécs akkori polgármestere bocsátott a pécsi

bolgár közösség rendelkezésére 1932-ben. A kápolna a Petőfi utca 61. szám alatti épületben található.

A budapesti Szt. Cirill és Szt. Metód templom felépítése nagy jelentőséggel bírt a magyarországi bolgár közösség életében. Ez az esemény nagyban gazdagította a bolgárság szellemi életét, valamint kielégítette vallási szükségleteit. Mindemellett tükrözte a kisebbség nemzeti önérzetét, és összetartását. A templomot a 20. század első felében tevékenykedő, ismert építész, Árkay Aladár tervei alapján 1931-ben kezdtek el építeni. Árkay Aladár jártas volt a templomépítészetben, több templomot is tervezett az országban. A templom különlegessége, hogy bizánci stílusban készült, ami ritka Magyarországon. A tervezéshez több templom szolgált mintául, köztük a híres szófiai Alexander Nevszki székesegyház és a bacskovói kolostortemplom. Árkay Aladár háromhajós, bizánci alaprajzú, kupolás imaházat tervezett, amelyben megtalálhatók az ortodox liturgia helyiségei is. A templom kupoláját magas, kerek kupoladob tartja, az oltárapszis félkör alakú, a harangtorony a nyitott boltíves narthex fölött helyezkedik el. A tervek szerint kereszt alapú, magas kupolás bazilika. A templom jellegzetessége a sok és tágas ablak, amely a pravoszláv templomoktól eltérően, bő, természetes megvilágítást nyújt. A templomra az arányosság, viszonylag kis méretei ellenére a tágasság jellemző. A templom puritán fehér falai máig tartó programot kínálnak a híveknek, hisz anyagi források híján ez idáig freskókkal nem díszítették. A templom legfigyelemreméltóbb része az ikonosztáz, amelyet a Lónyai utcai kápolnából hoztak át a templomba, és hozzáigazították a templom méreteihez. A faragások és a képek ismeretlen kortárs mester munkái. Miután elkészült a templomépület, a környező kerttel és a parókiával ez a hely vált a Budapesten és környékén élő bolgárok integráló központjává. A templomot a Ferencvárosi Önkormányzat műemlékké nyilvánította, amely hozzájárul a magyar főváros szellemi és kulturális gazdagodásához.

A templom sajátos építészeti értéket képvisel, hiszen nem csupán Budapest egyetlen bizánci stílusú épülete, de egyben a bolgár ortodox egyház legnyugatibb kapuja is. A templom építéstartótnetileg fontos műemlék és egyben a bolgár ortodox egyház Közép-és Nyugat európai egyházmegyéjének központja, Simeon metropolita székhelye. A templom a bolgár egyház szentjeinek, a szláv írásbeliség megteremtőinek – Szent Cirill és Szent Metód – nevét viseli, akiket a római katolikus egyház feje II. János Pál 1980. december 30-i „Egregiae Virtutis” levelében Európa védőszentjeivé nyilvánított. Az ortodox templomok védőszentjei azok a szentek, akikről elnevezték azokat, így a budapesti bolgár templom védőszentje Szent

Cirill és Szent Metód. A Magyarországon élő bolgárok hitéletéről a Magyarországi Bolgár Ortodox Egyházközség gondoskodik. Szolgáltatásai (leginkább temetési szertartások) nem csak a megszervezett közösségekre, hanem az országban szétszórta élő bolgár ortodoxokra is kiterjed. Magyarországra Bulgáriából 4-5 évre delegálnak papokat, de olyan is előfordult, hogy több évig tartózkodott hazánkban egy-egy bolgár lelkész.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, főleg Miskolcon és Felsőzsolcán is jelentős a bolgár kisebbség. Miskolcra az XX. század első felében telepedett be nagyobb számban bolgár kisebbség, kb. 150 bolgár dolgozott nagyjából 22-24 kertészetben. Akkoriban ez a szakma nagyon kifizetődő volt, a bolgár zöldségek jó minőségükről voltak híresek, és nagyon kedvelté váltak a helyi lakosság körében a miskolci piacokon. Kezdetben az egyik gazdag bolgárkertész a saját házában rendezte be az általános iskolát, ahol bolgár nyelven tanították a gyerekeket. Majd egy évvel később, 1923-ban megnyílt Miskolcon a Soltész Nagy Kálmán úti állami iskolában a bolgár iskola. Az iskola egy termet biztosított a bolgár diákok számára, ahol elsőtől negyedik osztályig tanulhattak a gyermekek. Minden évfolyam ugyanabban az egy teremben tanult. Az oktatás bolgárul folyt, de mellette tanultak magyarul írni és olvasni is. Az órákat gyakran a papok tartották. Az iskolát jelentős mértékben támogatta a bolgár egyház, emellett még állami illetve városi támogatásban is részesült. A tanítás hétfőtől szombatig tartott, majd vasárnapra a diákok átrendezték a termet, és ott tartották meg az istentiszteletet. A papokat mindig Bulgáriából küldték Magyarországra. Az első papot Ralcsevnek hívták. Az iskolát 1944 márciusában zárták be a világháború miatt. Majd a háború után 1947-48 körül újra megnyitotta kapuit, de már másik helyszínen, a Palóczy László utcában. Ez az iskola már elsőtől a nyolcadik osztályig képezte a gyerekeket, bár a negyedik osztály után sok diákot a budapesti bolgár iskolába küldtek tanulni. A Palóczy utcai iskola bentlakásos volt, egy magyar és egy bolgár tanár dolgozott ott. Az iskolát a 60-as években végérvényesen bezárták. A miskolci bolgár ortodox keresztények a vallási igényeik kielégítésére a Szentháromság templomot használták. Az 1930-as években a templomban dolgozó magyar pap nem engedte meg a bolgár kisebbség tagjai számára, hogy részt vegyenek az istentiszteleteken, majd később, amikor új pap vette át a helyét, már a bolgárok is helyet kaptak az ortodox szertartásokon.

A miskolci Szentháromság templomot a törökök elől idemenekülő görög nyelvet használó kereskedők építették Adami János olasz származású egri építész tervei alapján. A templom a késő barokk copf stílus jegyeit hordozza magán. A templom építését 1785-ben

kezdték el, és 1791-ben szentelték fel az ikonosztázt, amely általános vélemény szerint Közép-Európa egyik legnagyobb és legszebb ikonosztáza: 16 m magas és több mint 87 kép helyezkedik el rajta. A képeket a barokk stílus jellemzi, nagy részüket Kuchelmeister Antal, bécsi mester festette, de ismeretlen görög és szerb mesterek is dolgoztak az ikonokon. A templombelső fa díszítéseit Jankovics Miklós egri faszobrász készítette. Az ikonosztáz szervesen kapcsolódik a templom belső teréhez, és teljes egységet alkot vele. Az oltár csak istentiszteleteken látható, amikor kinyitják a középső, királyi ajtót. Az ikonosztáz legelső sorában ószövetségi jelenetek láthatóak. A következő sorban a királyi ajtótól jobbra Krisztus, balra az Istenszülő képe takálható, mellettük az egyház és az egyházközség legtiszteltebb szentjei helyezkednek el. A következő képsorok az egyház főbb ünnepeit ábrázolják, amelyek többségükben megegyeznek Krisztus életének jelentősebb eseményeivel. A templom egyik nevezetessége az Ahtirszkaja Istenszülő képe, amelyet a hagyomány szerint II. Katalin cárnő ajándékozott a miskolci ortodoxok számára. A XVIII. századtól jártak oda ortodox keresztények: görögök, bolgárok és más szláv ortodoxok is. Az utolsó bolgár lelkésze a templomnak a 30-as évekig dolgozott ott.

Gancsev Nikolov Koszta, vagy, ahogy mindenki ismeri, Koszta bácsi a Miskolc városi bolgár kisebbségi önkormányzat egykori képviselője gyermekkorában a miskolci bolgár iskola tanulója volt. Az édesanyja szülei 1914-ben költöztek Nagykanizsára egy Veliko Tarnovo melletti kis faluból. Onnan 1922-ben telepedtek át Miskolcra. Koszta bácsi Miskolcon született 1935-ben, majd néhány hónapos korában hazaköltöztek Bulgáriába. 1941-ben tértek vissza Miskolcra, ahol az általános iskolai tanulmányait a bolgár iskolában kezdte meg, de nem tudta befejezni, mert amikor 3. osztályos volt a háború miatt be kellett zárni az intézményt. Mivel ebben az időszakban nem volt bolgár iskola, ezért kénytelen volt magyar iskolában folytatni tanulmányait. Ma kb. 120-130 miskolci vallja magát bolgárnak.

Felsőzsolcára az 1930-as években évente kb. 50-60 bolgárkertész érkezett szezonális munkavégzésre, kezdetben a Sajó-menti Bárczay- birtokon honosították meg az öntözéses zöldségtermesztést. A megtermelt zöldségeket a Miskolc városi piacokon értékesítették, majd fizetésükkkel októberben visszatértek családjaikhoz Bulgáriába. Volt egy idősebb férfi, aki Felsőzsolcán maradt télre, és ápolta a kapcsolatot a helybéliekkel. A kertészek később már feleségeikkel telepedtek le, és itt alapítottak családot. Nagyon nagy volt az összetartás a bolgárok között, még a miskolciakkal is jó viszonyt ápoltak, tartották a kapcsolatot. A bolgár származású családok ma is összejárnak, a felsőzsolcaiak sokáig a miskolciak kulturális

rendezvényeit látogatták, míg 2002-ben meg nem alapították a helyi bolgár kisebbségi önkormányzatot, amely mára már olyan érdekes programokat szervez, melyek a miskolciakat is vonzzák. Magyar nyelven beszélgetnek, de mindegyikük tud valamilyen szinten bolgárul. Vasárnaponként és ünnepnapokon a Miskolc városi Szentháromság ortodox templomba járnak, ahol mindig megbeszélik az aktuális hazai és bolgár híreket.

Szertartások, istentiszteletek, legjelentősebb egyházi ünnepek

Az egyházi szertartásokon és az ünnepeken, az esküvőkön, a keresztelezőkön és a temetéseken való megjelenés, az egyház életében való részvétel mellett egyidejűleg a közösség tagjai számára gyakori és rendszeres kapcsolattartást, anyanyelvi kommunikációt tett lehetővé. Egyházi és egyben közösségi összetartó ereje is volt a budapesti templom felépítésének. 1945 előtt nagyon sok magyarországi bolgár vett részt az istentiszteleteken, a hétköznapi emberek mellett jelentősebb politikai személyek, diplomaták is gyakran megfordultak a templomban. A háború után a negyvenes-ötvenes évek fordulóján az istentisztelet, illetve a templomba járás sajátos jelleget öltött. A politikai változások következtében az egyház elvesztette a társadalmi életben korábban betöltött szerepét. Ezek a változások tükröződtek a magyarországi bolgár egyházközösség világában is. Az Isten házában látogatása már nem olyan norma és kötelezettség volt, amelyet a helyi közvélemény és a bolgár állam hivatalos képviselőinek személyes jelenléte befolyásolt, hiszen a követség új tisztségviselői már nem jelentek meg az istentiszteleteken, mivel az számukra tiltott volt. A

protokolláris személyiségek hiányában az istentiszteletek elvesztették korábbi külsőséges jegyeiket, és egyben erősödött az emberek közötti közvetlen kapcsolat. A templomban a légkör meghitté és fesztelenné vált. Tulajdonképpen a művelődési ház felépítéséig – azaz 1957-ig – főleg a templom és a parókiaépület szolgált a bolgár kisebbség rendszeres összejöveteleinek helyszínéül. Ezekben az években a korszellem ellenére a családok tömegesen jártak templomba. Vasárnaponként és egyházi ünnepeken ünneplő ruhába öltözöttek, kisebb csoportokban érkeztek. Az istenfélő, idős bolgár kereskedőket Márai Sándor így jellemezte az egyik riportjában: „Tagbaszakadt, erős és kövér emberek. Jó vastag posztóba öltöznek valamennyien, a barátságosan domborodó hasukon a legtöbbjének arany lánc. A kezükön, a rövid, vastag parasztujjakon feltűnően vastag karikagyűrű. Nyugodt és komoly emberek a bolgárok, arcuk, mint minden balkán arc, egyívú, kissé mord, de férfias, apró bedagadt szemük van, nagy harcsabajuszúak. Valamennyin érzik a szolid polgári jólét.” A rendszerváltás után, a 90-es évek elején újra nagyobb lett a templomba járók száma.

A férfiak a tisztelet jeléül mindig fedetlen fővel lépnek a templomba – kivételt képeznek az egyházi személyek, akik hivatalukból kifolyólag különböző fejfedőt viselhetnek. Ezzel szemben a nők, a hagyománynak megfelelően mindig fedett fővel jelennek meg a templomban, ami ma is Keleten mindenütt, de Magyarországon is sok esetben mind a mai napig szokásban van. A templomhajóba lépve a hívek keresztet vetnek, és mélyen meghajolnak, eközben a jobb kezük a föld felé irányul. A mély meghajlás Isten iránti tiszteletük jele. A keresztvetés máshogy történik, mint a római katolikus egyháznál. Az ortodox keresztények a hüvelykujjukat, a mutatóujjukat és a középsőujjukat kinyújtva összeérintik, a többi ujjukat a tenyerükhöz teszik, ezután először megérintik a homlokukat, majd a mellkasukat, utána a jobb vállukat és végül a bal vállukat. A gyertyagyújtás egy nagyon régi keresztény hagyomány. A sekrestyéstől megvásárolják a gyertyákat – ezzel is támogatják az egyházat – ,majd a gyertyatartókhoz helyezik őket. Legelőször Krisztus ikonjához mennek, kétszer meghajolnak előtte, keresztet vetnek, és tiszteletük jeléül megcsókolják, majd ismét keresztet vetnek és meghajlanak. Ilyen szabály szerint teszik tiszteletünket Szent Mária ikonja előtt is, valamint a többi ikon előtt is. Az ikonok mellett, ha van gyertyatartó, akkor elhelyezhetnek még további gyertyákat is. A gyertyák meggyújtásánál név szerint is megemlíthetnek valakit, akiért hozzák ezt a gyertyaáldozatot, legyen az élő vagy holt.

A férfiak jobboldalt a férfiak közé, az asszonyok pedig baloldalt a nők közé álltak és néhány percnyi illendőségből betartott hallgatás után folytatták a korábban elkezdett beszélgetést, vagy megszólították a régen nem látott ismerősöket. Szó esett a kertről, a piacról, azokról a témákról, amelyek foglalkoztatták őket. A tiszteletes atya eközben végezte a szertartást. Mindez általános zsongássá, zshivajjá olvadt, időről időre a kántor éles tenor hangja vált ki az általános zsibongásból. Olykor a pap a szent liturgiát celebrálva felemelte a hangját, hogy arra emlékeztesse híveit, Isten házában tartózkodnak. A gyerekek alig várták, hogy az atya eltűnjön az ikonosztáz mögött, és kiosontak a templomból. Az épületet körülvevő kertben bújócskáztak, fogócskáztak, vagy más játékokkal múltatták az időt. A liturgia végén a barátok meg az ismerősök megvárták egymást, hogy hazafelé menet a közeli sörözők egyikében együtt igyanak meg egy-két korsó sört. A heti nehéz munka után mindez pihenést, kikapcsolódást, megkönnyebbülést és a honfitársakkal való kellemes együttlétet jelentett a bolgár kisebbség számára.

Az ortodox egyházi esküvői szertartás hasonlít a római katolikushoz. A vegyes házasság megengedett abban az esetben, ha a nem-ortodox fél is keresztény. Protestáns nem lehet az egyik házасuló, csak ha reverzálist ad. A szertartást általában délután vagy koraeste szokták tartani, de semmiképpen sem eshet a böjt idejére. Az esküvői ünnep tele van szimbólumokkal. Az esküvő az eljegyzési szertartással kezdődik, amikor a pap megáldja gyűrűket, és a Szentháromságot jelképezve háromszor kicseréli őket, majd mindkét fél jobb mutatoujjára húzza. A házasságkötéskor a papi áldás hozza létre a szentséget. A szertartás végén a pár fejére koszorút vagy koronát tesznek, majd a lelkész háromszor megismétli az áldást. Ekkor mindketten keresztet vetnek, majd háromszor isznak ugyanabból a pohárból. A szertartás alatt folyamatosan szól az ének.

Valamikor a halott teste mellett az ortodox egyházi szokás szerint különleges virrasztást tartottak. A virrasztás során átgondolták a halál tragédiáját, elmélkedtek Isten irgalmán, és örök életet kértek az elhunyt számára. Mára már a halotti virrasztás temetési szertartássá alakult.

Az ortodoxok számára a legjelentősebb és legnagyobb ünnep, Krisztus feltámadásának ünnepe, a Húsvét (Великден). A bolgárok ezt a fontos ünnepet 50 napon át tartó böjttel várják. Ennek kezdete a vajhagyó vasárnapot követő hétfő. Ez előtt egy héttel, húshagyó vasárnaptól kezdve már elhagyják a húst az étrendjükből, viszont még egy hétig szabad

tejtermékeket fogyasztaniuk. A böjt első és utolsó két napján a mélyen vallásosak egyáltalán nem esznek semmit. A nagyböjt alatt nem lehet fogyasztani állati eredetű ételeket, de ez természetesen nem vonatkozik a várandós asszonyokra, a betegekre és a nehéz fizikai munkát végzőkre, akik könnyítéseket kaphatnak. Gyümölcsöket, zöldségfélét, pékárukat fogyaszthatnak ebben az időszakban. A nagyböjt az öröm és a megtisztulás időszaka, Krisztus feltámadásának idejét készíti elő. Célja az élet megtisztítása, a bűntől való megszabadulás, Isten és embertársaink iránti szeretet növelése. A böjt húsvét vasárnapig tart, és csak a húsvéti Szent Liturgia után ér véget. Nagy Szombaton kerül sor az Éjféli istentiszteletre. Ilyenkor a bolgár családok Budapesten, Pécsen vagy Miskolcon a bolgár templomba vagy kápolnába mentek, ha nem volt a közelben, akkor szerb vagy görög ortodox templomot választottak maguknak. Az istentiszteleten a pap Krisztus sírjához megy és karjaiba veszi a Sírleplet. A Királyi Ajtón keresztül beviszi az oltárba és az oltárasztalra helyezi. A Sírlepel ott marad negyven napig, egészen a Mennybemenetel ünnepéig. Éjfél előtt egy kis idővel kezdődik a húsvéti körmenet. A körmenet megkerüli a templom épületét, majd visszatér a templom főbejáratának zárt kapui elé, ahol éjféltkor megtörténik Krisztus feltámadásának hírüladása. A pap közli, hogy: Христос воскрес! (Krisztus feltámadt!), amire a válasz: Воистина воскрес! (Valóban feltámadt!). A hívek ezután visszatérnek a templomba, ahol folytatódik a húsvét hajnali istentisztelet, amely végig énekből áll. A templomban minden csillár fényt áraszt, minden virágba öltözik. A húsvéti ikont a templom közepére állítják, amely Krisztust ábrázolja, amikor összetöri a pokol kapuit és kiszabadítja Ádámot és Évát. A pap egyfolytában tömjénezi az ikonokat és a híveket. Húsvétkor semmit sem olvasnak, mindent énekelnek. A húsvét jellemző színe a piros, amely a feltámadást szimbolizálja. Ilyenkor a szolgáló papok mindig piros ünnepi öltözetet viselnek. A húsvéti tojásokat is ezért festik pirosra. A hívők a tojásokat elviszik magukkal a templomba, és az ismerősök a tojások hegyesebb végét összeütögetik, és akié nem törik el, annak teljesül a kívánsága. A bolgároknál nincs locsolkodás, ez a magyar húsvétra jellemző.

A bolgárok másik nagyon fontos ünnepe a karácsony, amelyet december 24-25-26-án ünnepelnek csakúgy, mint a magyarok. A népi hagyományok jelentősebbek, mint az egyházi szokások. Az eredeti bolgár kultúrában a mitologikus és pogány elemek összefonódtak a keresztény szokásokkal. A szenteste legjelentősebb része az ünnepi vacsora, ahol sohasem kerülhet az asztalra hús. A vacsora gazdagon terített, de mindig páratlan számú fogást fogyaszthatnak, ez általában 7, 9 vagy 11. Az asztal alá a hagyományok szerint szalmát

szórnak, amely Jézus születésével hozható párhuzamba. Az asztalt tömjénnel körbefüstölik és megáldják, majd az asztalnál ülők legidősebb tagja tömjénnel körbefüstöli a házat és az udvart, abban a hiszemben, hogy ez megvédi őket a rossz szellemektől.

Január 6-án, a vízkereszt napján, más néven Jordan-napon (Богоявление, Ъордановден) az ortodox keresztények azt ünneplik, hogy ezen a napon keresztelte meg Keresztelő Szent János Jézust a Jordan-folyóban. Keresztelésekor megjelent a Szent Háromság: az Atya szózata hallatszott az égből, a Fiú a Jordánban volt, a Szent Lélek pedig galamb képében szállt alá az égből. Vízkereszt napját a fény és a megvilágosodás napjának is tekintik. Ekkor a pap megszenteli a vizet, és beledobja a keresztet. Ezt a szertartást Budapesten, a Dunán hajózva szokták megtartani, és a Szentháromságot jelképező három galambot is elengednek.

Szent Trifon vértanú napját (Трифон Запезан) február 1-jén ünneplik a magyarországi bolgárok (a Gergely-naptár szerint február 14-én van). Szent Trifont a bolgár néphagyomány szerint a szőlő védőszentjének tartják. A Szent Cirill és Szent Metód templomban úgy ünneplik ezt a napot, hogy az istentisztelet után kimennek a templomkertbe és szimbolikus szőlőmetszést hajtanak végre, majd átmennek az utca túloldalán lévő Bolgár Kulturális Intézetbe, ahol megterített asztal várja őket. Ez a nap nem csak a szőlészek, hanem a kocsmárosok és a kertészek napja is.

A Szent-György napot (Гергьовден) május 6-án ünneplik a keleti keresztény egyházakban. Szent György egy katona volt, aki Jézus hitének elkötelezettjévé vált, emiatt 288-ban megkínozták, és lefejezték. A Szent-György nap a bolgároknál az egyik legnagyobb tavaszi ünnep. Szent-György naptól Demeter-napig tart az év nyári ciklusa, Demeter-naptól Szent-György napig pedig a téli. A vándormunkások Szent-György napon érkeztek meg Magyarországra, és ezután kezdtek hozzá munkájukhoz. Manapság az asztalnál ülve fogyasztják el a bárányt, mivel bolgárok Szent Györgyöt a juhásztorok és nyájak védőszentjének tartják. A Szent-György nap nemcsak a pásztorok napja, hanem a XIX. század végétől a bolgár hadsereg ünnepeként tartják számon. Ehhez a naphoz is rengeteg népi szokás tartozik, amelyeknek lényege, hogy az emberek egészségesek legyenek és a gazdaság jól működjön.

Demeter napon (Димитровден), október 26-án az ortodox egyház egyik legtiszteltebb szentjét ünneplik, Szaloniki Szent Demeter vértanút. Tiszteletére a budapesti bolgár templomban istentiszteletet tartanak. Ekkor kezdődik el az év téli szakasza. Ezen a napon ünnepelték a vendégmunkások a munka befejezését, és megkapták fizetésüket, majd hazaindultak Bulgáriába a családjukhoz. A budapesti Bolgár Kulturális Intézet Demeter napon közös étkezést szervez a bolgár kisebbség tagjai számára.

Összegzés

Dolgozatomban közelebbről megvizsgáltam a magyarországi bolgár ortodox egyház kialakulásának körülményeit, működését a múltban és a jelenben, a pravoszláv szokásokat és a legjelentősebb ünnepeket. Fontosnak tartottam ismertetni a bolgár ortodox egyház történetét, és hogy a mai Bulgáriában milyen jelentős számban élnek ortodox keresztények. A bolgárok Magyarországra való betelepedésének vizsgálata nélkülözhetetlen, mivel ezáltal könnyebben megértjük a szokásaikat, jobban megismerjük életkörülményeiket. Nagy hangsúlyt fektettem a budapesti és a miskolci bolgár kisebbség vallási és kulturális életében bekövetkező változásokra, melyek a közösségi élet intézményesítésének során alakultak ki. A magyarországi bolgárok életében az egyházközségek létrejötte nem csak vallási igényeiket elégítette ki, és nem csupán a szellemi létüket gazdagította, hanem erősítette nemzeti

önérzetüket, mindemellett lehetőséget teremtett a honfitársakkal való megismerkedésre, és állandó módot biztosított a kapcsolattartásra.

Mindenekelőtt, meghatároztam az ortodox szó jelentését és származását. Említést tettem az ortodox kereszténység megalakulásáról, amely az 1054-es nagy egyházszakadás során létrejött keleti kereszténység egyik jelentős irányzata. Áttekintettem az ortodox kereszténység történetét Bulgáriában a kezdetektől napjainkig, majd vázoltam a mai bolgár egyház szervezetét. Az ortodox templomépítészet különleges stílust képvisel, ezért készítettem egy általános jellemzést a templomokról.

Dolgozatom jelentős részét alkotja a bolgárság betelepődése hazánk területére. A törökök hódítása, majd az első világháború kirobbanása megindította a lakosság elvándorlását Bulgáriából, sokan Magyarországot választották új otthonuknak. Kezdetben még csak időszakos munkákat vállaltak az országban, amely tavasztól ősziig tartott, majd télre hazautaztak fizetésükkel a családjukhoz, és várták a mezőgazdasági év kezdetét. Azonban kertészeti szakértelmük, és jó minőségű zöldségeik, gyümölcsaik keresettek lettek a magyarok körében, ezáltal a bolgárkertészek életszínvonala nőtt, így számos család kezdetett új életet Magyarországon.

A letelepedett bolgárságból alakult ki a mai bolgár kisebbség, akik egy idő után igényelték a közösségi kulturális és szellemi intézmények létrejöttét. 1914-ben megalapították a Magyarországi Bolgárok Egyesületét, amely néhány éven belül létrehozta a bolgár iskolát és egyházközséget először Budapesten, majd Pécsen és Miskolcon is. A bolgárok rendkívüli összefogása figyelhető meg az intézményesítés során, mivel mindent maguknak teremtettek meg, minimális segítséggel. A XX. századtól már volt lehetőségük arra, hogy a gyermekeiket bolgár iskolában taníttassák, hogy anyanyelvükön hallgassák az istentiszteleteket, hogy különböző kulturális rendezvényeken vagy tudományos konferenciákon vegyenek részt.

Az utolsó fejezetben részleteztem a budapesti Szent Cirill és Szent Metód templomban tartott istentiszteletek átlagos menetét és a bolgárok részvételét ezeken a szertartásokon. Az esküvők és temetések egyházi szokásait fontosnak tartottam jellemezni néhány mondatban. Az ortodox keresztények legnagyobb ünnepe a húsvét, ami nem csupán azért jelentős, mert rengeteg szokás tartozik hozzá, hanem azért is, mert ekkor majdnem minden bolgár család ellátogat a templomba. Másik lényeges ünnep a karácsony, amihez szintén rengeteg egyházi

és népi hagyomány kapcsolódik. A bolgárok életében még fontos egyházi ünnepeket taglalok, úgy mint a vízkeresztet, Szt. Trifon vértanú napját, a Szent-György napot és a Demeter napot.

A magyarországi bolgár kisebbség életében az 1990-es évek óta a pravoszláviához való tartozás ismét egyben a nemzeti hovatartozást és az ősökhöz való kötődést jelenti. Igaz, hogy csak a nagyobb ünnepeken látogatják a legtöbben a budapesti Szent Cirill és Szent Metód templomot és a miskolci Szent Háromság templomot, de ez még mindig jelentős az életükben. Dolgozatomból remélem, kiderült, hogy a pravoszlávia jelenléte jelentős a nemzeti összefogás érdekében.

Felhasznált szakirodalom

1. M. Pandur Julianna : A magyarországi bolgár ortodoxok, Keleti kereszténység Magyarországon, Kisebbségkutatások könyve. Budapest:Lucidus, 2007
2. Dujmov Milán – Szalai-Nagy Márta, 2010: Magyarországi ortodox templomok, Martonvásár: Akadémiai Nyomda
3. Barátság folyóirat 13. évf. 6. sz. (2006) Népek karácsonya , Papadopoulos Petkova Adriana- A bolgár ünnepi hiedelmekről
4. Toma Visanov és Kora, Bolgár Kulturális Fórum, Budapest 2009.
5. Gancsev Nikolov Koszta, miskolci bolgár nyugdíjas, szóbeli információi
6. Valcsev János, Bolgár Kisebbségi Önkormányzat, szóbeli információi

7. Katus Elvira adjunktus, témavezető szóbeli információi
8. Miskolci Magyar Ortodox Egyházi Múzeumban elmondott információk

Internetes hivatkozások

http://hu.wikipedia.org/wiki/Bolg%C3%A1r_ortodox_egyh%C3%A1z

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Bulg%C3%A1ria#Vall.C3.A1s>

<http://www.keesz.hu/node/2568>

<http://thuryvar.hu/nepviseletek/banati-bolgarok>

<http://www.bolgaregyesulet.hu/hu/bolgar-egyesulet/egyesulet-tortenete>

http://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/16_milan.pdf

<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00034/cikk33a1.html>

<http://budapestcity.uw.hu/03-muemlekek/09/templom-Vagohid-utca/index-hu.htm>